



УДК 101.1+168.5

ББК 87.1

А-43

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка, протокол № 5 від 24 грудня 2010 року

Редакційна колегія:

Саух П.Ю., доктор філософських наук, професор;
Герасимчук А.А., доктор філософських наук, професор;
Ковтун Н.М., кандидат філософських наук;
Слюсар В.М., кандидат філософських наук;
Вітюк І.К., кандидат філософських наук;

Рецензенти:

Ярошовець В. І., доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Стародубець Г. М., доктор історичних наук, професор Житомирського державного університету імені Івана Франка;
Піциль О. С., кандидат філософських наук, доцент Житомирського національного агроєкологічного університету.

А 43 **Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наукових праць / за заг. ред. проф. Сауха П. Ю. – Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – 140 с.**

У збірнику наукових праць розглядаються основні аспекти становлення людської думки, співвідношення сучасної філософії та науки, особливості розвитку природничих і гуманітарних дисциплін у контексті становлення науки епохи Постмодерну. З'ясовуються форми та механізми проявів толерантності у сферах політичної, соціальної, культурної, релігійної, етнічної, національної буттєвості людини, осмислюється феномен толерантності у межах інтеркультурної та внутрішньокультурної комунікації.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 101+168.5

ББК 87.1

© Колектив авторів, 2010





Слюсар Вадим Миколайович

Феномен насилля у філософії другої половини ХХ століття

Сучасні соціальні, економічні, політичні та культурні процеси, об'єднані глобалізаційною стратегією, все з більшою силою загострюють конфлікти, в яких основним носієм невдоволеності є індивід, котрий протиставляється існуючим соціальним порядкам і втрачає здатність до подальшого саморозвитку. Цей конфлікт є надзвичайно довготривалим, має латентний характер: на певних етапах історичного розвитку відбувається своєрідний бунт, який, набуваючи значних масштабів поширення, стає складовою суспільної свідомості. Синергія бунту відшуковує "новий шлях" суспільно-політичного розвитку, який на первинному етапі надає людині відчуття свободи, але водночас спричиняє появу цілого комплексу примусів стосовно тих, хто не те, що заперечує нові зміни взагалі, а й тих, хто навіть сумнівається стосовно їх необхідності. Відтак, об'єктивується політична потреба використання насилля як форми соціального розвитку.

Феномен насилля немов пронизує історію людських взаємовідносин, найбільш повно розкриваючись саме у такі "бунтівні", "революційні" моменти. Квінтесенцією насилля в історії людства сміливо можна назвати період від початку Першої світової війни до завершення Другої. Насилля постає формою суспільних відносин, за яких одні індивіди, а також їх групи та організації частково чи повністю підкорюють інших, використовуючи методи примусу та загрози життю. Поняття "насилля" розуміється у соціально-філософському змісті, по-перше, як невинуватне, несправедливе використання сили для вирішення певних соціальних завдань, що зазвичай призводить до перекручення поставлених, навіть, благородних цілей і мети, а, по-друге, як примус (дія), до якого вдається особа, група, держава для досягнення поставлених цілей і який пов'язаний із прямим заподіянням фізичного, психічного чи морального збитку іншій особі або державі чи погрозою такого заподіяння [1, 114]. Насилля реалізується через дію, що не отримала схвалення від об'єктів, на які вона спрямована, їх права та інтереси ігноруються. Проблема насилля постійно об'єктивується та переосмислюється на кожному етапі історичного розвитку людства. У цьому аспекті актуалізується питання, чим може виправдовуватися насилля. А.А. Гусейнов визначає такі ключові напрями його розв'язання: 1) насилля як відмова від частково на користь цілого; 2) насилля як жертва заради майбутнього; 3) насилля як спосіб боротьби за принципом "мета





виправдовує засоби; 4) легітимне насилля задля справедливості; 5) насилля як історичне діяння, необхідна форма висхідного розвитку суспільства [1, 15].

Осмилення проблеми насилля як соціального та духовного феномену було відображене у досліджень багатьох філософів ХХ століття, передусім Вальтера Беньяміна, Мішеля Фуко, Рене Жирара, Славоя Жижека. В. Беньямін відомий насамперед своїми філософсько-культурологічними та літературно-критичними працями, нині є менш дослідженою у вітчизняних філософських науках його соціально-філософська спадщина. Власне, самим своїм життям В. Беньямін проявляв непримиренність до соціально-політичного насилля: з приходом до влади в Німеччині фашистів на чолі з Адольфом Гітлером Вальтер Беньямін лишає країну та переїздить до Парижу, а згодом здійснив невдалу спробу нелегально покинути країну, при перетині кордону його було затримано, і щоб не потрапити до рук гестапо він покінчив життя самогубством. Але відомий німецько-єврейський філософ так і зміг погодитися з режимом насилля, який починав охоплювати в той час усю Західну Європу.

Найбільш повно проблема насилля проаналізована Вальтером Беньяміном у його ранній праці "До критики насилля". Вальтер Беньямін у цій праці протиставив божественне насилля міфічному, зазначаючи, що міфічне насилля є "таким, що протиставляється праву", а божественне "таким, що знищує право". А відтак, перше має такі характеристики: воно є таким, що несе провину, розплату, загрозу, кривавим, а друге несе спокуту, здатне бити і є смертельним безкровним способом.

Міфічне насилля спрямоване на виправдання засобів (політичних, соціальних, економічних тощо), у той же час як божественне – на виправдання цілей, "і оскільки не існує ніякого розуму, який й би приймав рішення стосовно виправдання засобів і виправданості цілей, доленосне насилля приймає рішення відносно перших, а Бог – відносно останніх" [2, 196]. Міфічне насилля з'являється на первинному етапі трансформації суспільства, що викликане необхідністю створення нових законів. Упровадження законів є складовою процесу утвердження влади, подальша реалізація якої можлива лише через насилля. Передусім встановлюється міфічне насилля, яке виявляє себе як кривава влада, що здійснюється в ім'я державної влади. Подолати такий вид насилля можливо за умов не його зняття, а встановлення нового – божественного як безкровної влади над життям заради самого життя.

Виникає питання, чи можливе здійснення соціальних трансформацій взагалі без насилля, шляхом реформ та поступових змін. Цікавою у цьому відношенні є ідея Рене Жирара стосовно "жертвної кризи", яка настає при переході до якісно нового культурного і соціального ладу. Криза долається шляхом здійснення жертвоприношення. Спочатку загострення соціальних процесів призводить до "міметичної кризи", суть якої полягає у прагненні всіх членів суспільства володіти одним і тим же об'єктом (в сучасну епоху – епоху глобалізації такими об'єктами є матеріальні цінності, особливо новітні досягнення техніки, електронні розваги, а останнім часом і можливість виявлення надлюдських можливостей (космічний туризм)). Відтак суспільство переходить до стану всезагального суперництва, соціальні взаємовідносини формуються на принципах взаємного насилля, що долається лише одним способом – однотайним принесенням жертви, коли суспільство переходить зі стану війни "всіх проти всіх" до стану "всі проти одного". Одноособне руйнівне насилля змінюється на загальне інтегративне і, найголовніше, законне. Ще В. Беньямін наголошував, що суспільство не визнає одиничне, особове насилля, оскільки "...право розглядає насилля в руках окремої особи як небезпеку, яка підриває правовий порядок" [3, 183]. Однотайне насилля стосовно жертви потребує значної уніфікації, тобто отримання членами соціальної спільноти низки загальних рис, відчуття тотожності. А далі відбувається процес сакралізації жертвового, насилля відділяється від його носіїв – людей, водночас пронизуючи усе їх буття, перетворюється на божественне. Останнє визнається основою для соціальних взаємовідносин, заперечуючи моделі поведінки,





котрі здатні створити можливості для повернення руйнівного насилля. І завершальним актом утвердження божественного насилля є визнання жертви своєї провини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Геополітичний словник : навч. посіб. / [кол. авт.: Саух П. Ю., Бутковська Н. Ю., Герасимчук А. А. та ін.] ; за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. – К. : "МП Леся", 2010. – 327 с.
2. Гусейнов А.А. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. общ.-науч. фонд; Научно-ред. совет: предс. В.С. Степин. – М.: Мысль, 2010. Т. III. – 2010. – С. 14 – 16.
3. Benjamin W. Zur Kritik der Gewalt // Benjamin W. Gesammelte Schriften, vol. II. 1, herausgegeben von R. Tiedemann e H. Schweppenhauser, Suhrkamp, Frankfurt a. M. 1999, S. 179 – 204.

